

D. J. GEORGACAS, *Ichthyological Terms for the Sturgeon and Etymology of the International Terms Botargo, Caviar and Congeners* (A linguistic, philological, and culture-historical study), *Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, τόμος 43, 1978, pp. 330 голем октаво.

Од насловот на книгата ни од далеку не се гледа огромното богатство на нејзината содржина. Во основата книгата е лингвистичко-филолошка студија која има за цел да ги објасни бројните ихтиолошки термини на грчки, латински и други јазици за 'sturgeon' (есетра), риба која има голема примена во исхраната и да ја расветли етимологијата на интернационалните зборови *botargo*, *caviar* и др. Оваа материја го заема централниот и најголемиот дел од книгата (гл. II—VI, стр. 89—227). Меѓутоа, книгата не е сувопарно етимологизирање, како што би можело на прв поглед да се помисли, а еден широк зафат да се проникне на разни начини преку зборовите и нивната историја во културните односи и јазиците на Медитеранот, да се открие позадината на современите зборови и форми, расветлувајќи ги патем бројните реални сврзани со нив.

Длабоко свесен за големата одговорност на филологот што се занимава со етимологији, тој настојува своите интерпретации да ги аргументира со докази од повеќе научни дисциплини: историја, биологија, ихтиологија, етнологија, поморство, трговија, а пред сè со познавање на многу јазици што се зборуваат и зборуваат во медитеранскиот и црноморскиот басен — епицентарот каде што живее 'sturgeon' и од каде што се шири терминологијата заедно со пренесувањето на рибата и продуктите од неа. Во првиот дел, од стр. 25—79 и од 89—94 тој прилага долг список на примарна и секундарна терминологија. И покрај големата опширност библиографијата пак не може да претендира на исцрпност (јадранската ихтиологија од Војмир Виџа не е спомната). Но одбележаните околу 400 книги и разни студии се добро искористени од авторот. Тоа се гледа од абстрактите зад, речиси, секој наслов, во кои се извлечени најважните податоци што се однесуваат на третираната материја. Книгите до кои не можел да дојде дадени се со ѕвездичка (тие се сосема малу). За критичното користење на литературата зборуваат и бројните белешки под линија. Такви има 599, меѓу кои има и двојни под ист број. Некои од белешките, каде што ја изнесува својата аргументација, се доста опширни и претставуваат нови прилози или критики на поранешни сфаќања, а има и многу духовити забелешки од животот.

Авторот сознава дека сам не е во состојба да биде специјалист за сите предмети што се третираат во студијата и затоа бара помош од други стручни лица. Страстен собирач на факти, тој е истовремено одличен организатор на научна работа. Побуден од широк научен интерес, а по природа мошне комуникативен, тој води огромна преписка со голем број лица од сите континенти. Во почетокот на книгата тој им искажува признателност и благодарност на околу 60 лица и установи од сите делови на светот што му помогнале било со одговор на конкретни прашања или со снабдевање на стручна литература од нивниот крај.

Во својата опширна студија неуморниот Георгакас се запира на имињата на риби од родот на 'sturgeon' (есетра, моруна и др.) во сите јазици и дијалекти од средоземниот регион. При тоа тој го одбележува големото значење на грчкиот за научната терминологија од областа на ихтиологијата. Тоа се гледа од фактот што во латинскиот се познати 260 имиња на риби, од кои 176 се позајмени од грчкиот, 46 се преведени од грчки, а само 23 чисто латински и петнаестина од нејасно потекло.

Најмногу простор во студијата ѝ е посветено на интерпретацијата на новото значење на *botargo* и *caviar* во романските јазици. Двата назива со нивните значења тој темелно ги анализира преку призмата на грчката и арапската етимологија. Главното име за 'sturgeon' во грчкиот од класично време до денес е ὀξύρ(ρ)ύγχος. Во новогрчкиот ξυρύχι е од *ὀξύρύχιν во којне. Она што ја прави оваа риба важна е како нејзиното месо, кое е многу вкусно, така и икрата од која се прави општопознатиот деликатес наречен х а в и ј а р. Кај старите грчки автори има докази дека хавијарот бил познат уште во античко

време (Дифилос од Сифнос, III в. пр.н.е., цитиран од Атенеј во неговата *Deipnosophistōn* 3, 121).

Називот на икратата од рибата $\omega\delta$ $\tau\alpha\rho\acute{\epsilon}\chi\omega\nu$ 'сушени рибји јајца' н.гр. $\acute{\alpha}\beta\upsilon\acute{\omicron}$ 'јајце' означува и колектив — 'збир (куп) јајца во овариумот на една риба' послужил за образување на терминот $\omega\tau\acute{\alpha}\rho\epsilon\chi\iota\omega\nu$, понтски $\omega\beta\omega\tau\acute{\alpha}\rho\epsilon\chi\iota\omega\nu$, $\beta\omega\tau\acute{\alpha}\rho\epsilon\chi\iota\omega\nu$, (промената на составните елементи од сложенката е честа појава во грч.) од каде што е и латинското *butarigus* (документирано во 1320), *botargo* и др.

Георгакас го отфрла како погрешно објаснувањето на *botargo* божем од арапското *bātārih*, *butārih* 'икра', кое е дадено во повеќе етимолошки речници. Тој наоѓа дека оваа етимологија не води сметка за вистинската историја на зборот, а исто така и за риболовот и преработувачката индустрија (конзервирањето) и дистрибуцијата на продуктот во централна и зап.дна Европа преку Византија и нејзиниот главен град Константинопол којшто е близок до ареалот на 'sturgeon' — Црно Море.

На сличен начин ја објаснува и етимологијата на х а в и ј а р. Смета дека и овој термин е грчки, образуван со туѓојазично (веројатно турско) посредство во народниот говор од луѓе што зборувале грчки. Тој докажува дека заедно со продуктот и терминот бил раширен прво на Средниот Исток кај народите што зборувале персиски, арапски, сириски и др., а потоа во Западна Европа преку трговците од Венеција и Генова. Најстарата грчка форма $\chi\alpha\beta\iota\acute{\alpha}\rho\iota\omega\nu$ (документирана во 9 век) била латинизирана во *caviarium* од **chaviarium*. Во средновековниот грчки формата гласи $\chi\alpha\beta\upsilon\acute{\alpha}\rho\iota\omega\nu$ (позната од 12 век), а се јавува и во изведени и сложени зборови како $\chi\alpha\beta\upsilon\alpha\rho\alpha\lambda\acute{\omicron}\tau\eta\varsigma$. Врз основа на принципот за скратување на подолги зборови во повеќе јазици, меѓу кои и во грчкиот, оваа форма е скратена од * $\tau\alpha\rho\iota\chi\alpha\beta\upsilon\acute{\alpha}\rho\iota\omega\nu$, изведенка * $\tau\alpha\rho\iota\chi\alpha\beta\upsilon\alpha$ = $\acute{\alpha}\beta\upsilon\omega\tau\acute{\alpha}\rho\epsilon\chi\iota\alpha$. Така, средновековниот грчки збор $\chi\alpha\beta\upsilon\acute{\alpha}\rho\iota\omega\nu$ бил извор на арапското *hibyāri* и турското *havyar*, од кои се изведени персискиот, балканските словенски и несловенски (српскохрв., макед., бугарскиот, албански) називи х а в ј а р, х а ј в а р, а од друга страна италијанското *caviaro* (1476) послужило како медиум за француското, шпанското, англиското и германското *caviar*.

Од другите етимологии, кои се исто така солидно образложени, ќе ја одбележиме онаа за $\beta\epsilon\rho\zeta\iota\tau\iota\omega\nu$ 'конзервирана, солена риба' *Huso huso* *maieotica*, импортирана од регионот на Азовското Море, од Украина, во Константинопол (стр. 123s.). Овој термин го сврзувале со името на словенското племе Берзита, населено во околината на Солун. Георгакас го одбива ова објаснување, но пак го доведува во врска со словенскиот назив *белуја* за рибата *Huso huso*. Оваа именка послужила за основа на придавската форма **белуишишкон* со палатализација на *iu* во *iu*, сп. рус. *белужонка* (17 век), деминутив од *белуја*. Категорички тврди дека $\beta\epsilon\rho\zeta\iota\tau\iota\omega\nu$ не е лексички реликт од турскиот, како што смета Могавџик, а словенско-грчки хибрид од словенска основа и грчки суфикс *-ikos*, како и некои фонетски промени (*l* во *r*), чести во позајмени зборови. Слични се етимологиите и на многу други ихтиолошки термини, како $\gamma\alpha\upsilon\rho\acute{\omicron}\varsigma$ (стр. 268), $\xi\tau\alpha\rho$ (274), $\acute{\alpha}\phi\eta$ (275) и др.

Во VII гл. (стр. 279—287) го истакнува значењето на етимологиите и филолошките студии за расветлување на културната историја.

На крајот книгата е снабдена со подробни индекси: прво список на скратеници, index rerum, index verborum (грчки и од другите јазици со латиница), а најпосле е приложено и резиме на новогрчки (стр. 311—330).

Од техничка страна книгата е наполно издржана. Наместа во индексот се допуштени печатни грешки во броевите на страниците на кои се упатува читателот, но тоа не пречи да се најдат тие страници.

*

Книгата има двојна вредност. Прво таа претставува голем научен придонес за интерпретацијата на ихтиолошката терминологија и изјаснувањето на спорни етимологии од оваа област. Методскиот приод, пак, и начинот на кој се иследуваат тие етимологии ја прават оваа книга многу интересна. Таа може да им послужи на помладите за образец како се пишуваат научни студии.